

Adrianna Kus

Habitus zdomowienia w tradycji Górnego Śląska na przykładzie Radzionkowa

STRESZCZENIE

Niniejsza rozprawa doktorska koncentruje się wokół habitusu mieszkańców małego miasta – Radzionkowa – znajdującego się na Górnym Śląsku, a jej temat odsyła do kilku zjawisk kulturowych, które wzajemnie się przeplatają i dopełniają pozwalając na utworzenie matrycy badawczej służącej dookreśleniu wpływu kulturowej struktury i funkcji górnośląskich małych miasteczek na wzorce zamieszkiwania.

Głównym celem pracy był opis praktyk zdomowienia na terenie Górnego Śląska, które są generowane i organizowane przez trwałe i diachroniczne dyspozycje (habitusy) mieszkańców. Praktyki te wyodrębniono z materiału uzyskanego poprzez antropologiczne, jakościowe, kwestionariuszowe badania terenowe (uzupełnione o obserwację uczestniczącą), które zostały przeprowadzone w Radzionkowie i Bytomiu w latach 2019 – 2021, a ich wyniki osadzono w szerokim kontekście Górnego Śląska. Wybór Radzionkowa jako terenu badawczego, podyktowany był możliwością uchwycenia wielu zjawisk kulturowych z perspektywy długiego trwania, co wynika z jego historii obiektywnej i splotów okoliczności. Fundamentem badań było określenie relacji między habitusem a przestrzeniami zdomowionymi (dom, okolica i miejsca „oswojone” w przestrzeni publicznej) kształtującymi się w relacji do ważnych ośrodków miejskich i przemysłowych na Górnym Śląsku oraz uchwycenie zmian w tym zakresie, jakie dokonały się na przestrzeni XIX, XX i XXI wieku. Ten szeroki horyzont czasowy pozwolił odpowiedzieć na pytanie o wpływ przemian związanych z industrializacją na zakres przestrzeni, którą człowiek chce zdomowić oraz umożliwił namysł nad wpływem przemysłu na małe społeczności i postrzeganie przez nie zdomowienia w postindustrialnym świecie. Kierując się koncepcją habitusu według Pierre’a Bourdieu, istotne było określenie wspólnych reguł przestrzeganych przez radzińczan, które wpływają na praktyki zdomowienia przez nich wykonywane. W obręb tych czynników wchodzi: rodzaj i struktura przestrzeni mieszkalnej, położenie miasteczka i jego relacja z większymi miastami, rozwój i zmiana, które zaszły na drodze przemiany Radzionkowa ze wsi w miasteczko, jego obecny, poprzemysłowy charakter oraz ukształtowanie krajobrazu kulturowego. Splot tych okoliczności składa się na konkretną koniunkturę, która kształtuje relację pomiędzy strukturą a praktyką.

Rozprawa koncentruje się na dyskursach zdomowienia, historii i strukturach obiektywnych Radzionkowa, analizie i interpretacji habitusu zdomowienia. Wzięto także pod uwagę krajobrazy zdomowione oraz pamięć zdomowienia mieszkańców miasteczka.

Analiza i interpretacja źródeł wywołanych pozwoliła ukazać działanie mechanizmu lokalnego świata górnośląskich miasteczek na przykładzie Radzionkowa. Zdomowienie opiera się w dużej mierze na kapitale relacji nawiązanych w społeczności i stopniowości habitusu, co zachodzi najczęściej w kontakcie z „obcymi”, polegającym na wymogu dopasowania się do tej społeczności poprzez przyjęcie lokalnych wzorów kultury z wykorzystaniem argumentu poszanowania tradycji i dziedzictwa. Jest to proces, który kształtował się przez wielowiekowe przywiązywanie się do Radzionkowa, wzmacnianie własnej tożsamości w opozycji do większych ośrodków miejskich. Trwałość struktur habitusu zdomowienia dynamizowała i wspierała te procesy, decydując o poczuciu odrębności. Posiada to swój wymiar przestrzenny. Największe zmiany urbanizacyjne i industrialne zachodziły w Rojcy, która „oddzielona” jest od najstarszej części Radzionkowa przejazdem kolejowym. Wydaje się, że jest to symboliczna granica między starym a „nowym” porządkiem. Rozwój kopalni i całej infrastruktury osiedlowej wokół niej, rozpoczął niemalże proces miastotwórczy, dzieląc Radzionków na pół. W narracji radzińczan wyobrażenie mieszkańców „Starego Końca” skupia się wokół ich tradycyjnego stylu życia i ścisłego przywiązania do dawnych wartości, podczas gdy inni deklarują większą otwartość na zmiany. Pamięć sięga więc wielu dekad wstecz, a losy miasteczka są dobrze znane. Podtrzymywane są zatem różnice, sympatie i antypatie. Pamięć międzypokoleniowa i transmisja pokoleniowa działa utrwalająco na wytwory habitusu, czyli praktyki. Zaś zjawisko toponimii wpływa na silne przywiązanie do stron rodzinnych, które podtrzymywane jest przez tradycję i jednocześnie habitus. Dzięki tym wszystkim elementom, możliwe było wyodrębnienie charakterystycznego splotu wzorów kulturowych Radzionkowa, który wśród przyjezdnych i zdomowionych kształtuje szczególny rodzaj więzi.